

ТЕОРЕТИЧНИ ОСНОВИ НА ЛОГИСТИКАТА

3. ТЕРМИНОЛОГИЯ НА ЛОГИСТИКАТА

д-р инж. Спас Димитров
гл. експерт в дирекция “Логистика”
на ЦУ на НАП София

Abstract: The study is a linguistic investigation of the terms of the logistics. The most interesting and the most important terms are chosen from the above-mentioned branch and on the basis of their analysis a comparatively detailed characteristic is presented of the logistical terminology. Some basic problems treated in the first part, connected with the notion “term”. A structural characteristic is done of the logistic terms. It treats the term formation in logistic. It is done in the three different ways: lexico-morphological, lexico-syntactical and lexico-semantic. Is done the analysis in the formation the terms of the logistic. The last part treats the problems of the logistical terminological system.

Key words: terms, term formation, structural characteristic, semantic characteristic

JEL Classification: M30, M31

1. Общо за терминологията

Всяка наука може да съществува при наличието на език, приспособен за нейните нужди. Основен елемент на това приспособяване се явява специализираната терминология. Тя от своя страна не е спомагателен а същностен елемент на науката. Терминологичния речник и неговата основа – терминологичната подсистема по своята същност са формата за представяне на знанията на дадена наука. Те играят не само просветителска роля, но и съдействат за развитие на самото научно направление.

Развитието на логистиката като наука е естествено и закономерно свързано със създаването на термини, които назовават понятия от тази област на икономиката. В момента имаме активно международното научно общуване, особено в глобалната Интернет мрежа. Това обуславя проникването на термини от чужди езици в терминологичната подсистема на логистиката.

Бурното развитие на логистиката в световен мащаб поставя неотложни задачи пред развитието на българо-езичната терминология на тази наука. Тези задачи са тясно свързани с изграждането на стройна терминологична подсистема на логистиката, която да способства за ползотворно сътрудничество в тази област на науката и особено на бизнеса.

Предмет на терминологията в логистиката е:

- изучаване на формирането и употребата на специални думи, с помощта на които се акумулират и предават натрупаните човешки знания в областта на логистиката;
- усъвършенстване на съществуващата логистическа терминологична подсистема;
- търсене на оптимални пътища за създаване на нови термини;

- търсене на универсални черти на термините от различни подсистеми и тяхното приложение в логистиката.

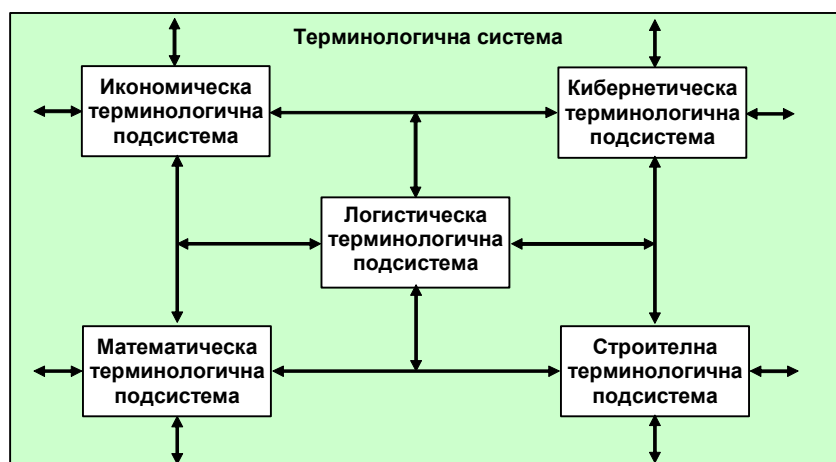
В съвременното езикознание думата *терминология* се употребява със следните три значения¹:

1. *Терминологична система* – съвкупността от термините в езика на науката, техниката и професионалните области.
2. *Терминологична подсистема* – системата от термини в езика на една отделно взета научна, техническа или професионална област.
3. *Терминология* – науката, която изучава термините, т.е. терминознанието.

Едно *понятие* не става достойние на научната мисъл докато не се изрази словесно с помощта на *термин* и *дефиниция*. *Термин* (лат. terminus “край, граница”) е специален езиков знак (дума или словосъчетание), който назовава понятие от дадена научна или приложна област. Термините са специални думи, които означават предмети, явления, процеси, свойства и подобни в дадена област на познанието или практиката. Терминологичните единици са свързани двояко: като елементи на системата от понятия – определение на научно понятие (концепт), и като елементи на дадена терминологична подсистема – название, име на понятие, неговото словесно означение.

Дефиницията е втората форма на словесно изразяване на понятието. Определение – това е логическа операция, в процеса на която се разкрива съдържанието на понятието, като в същото време *дефиницията* е словесно изображение на тези специфични особености (съществени признаци), които отличават даденото понятие от подобни на него и го представят като такова. Дефинициите представляват неразделна част от всяка научна теория и в значителна степен обуславят нейното съдържание.

Терминологичната система на българския език се състои от терминологични подсистеми на различните области от познанието. На фиг.1 е показан фрагмент от терминологичната система на българския език с някои терминологични подсистеми имащи отношение към логистическата терминологична подсистема.

Фиг. 1. Фрагмент от терминологичната система на българския език

¹ Попова, М. Термини-словосъчетания (из областта на товароподемните и подемно-транспортните машини). С., БАН, 1985.

Всеки термин е изграден от терминоелементи. *Терминоелементът* е най-малката структурна единица, с която оперира науката терминология. Различаваме следните видове терминоелементи:

- ☉ **Исходни основи.** Те са домашни или чужди думи (процес, поток, система);
- ☉ **Наставки и представки.** Характерни за книжовния език представки и наставки: **микро-** (микрологистична), **макро-** (макрологистична), **-ист** (логист);
- ☉ **Сложни термини и словосъчетания.** Отделни думи, които влизат в състава на сложни термини (междофункционална) или на терминологично словосъчетание (логистична система).

За да могат успешно да изпълняват своето предназначение в развитието на науката, термините трябва да притежават определени качества: еднозначност, точност, краткост, системност, граматична правилност, стилистична неутралност, словообразователност (за повече подробности вж.²).

Термините се подчиняват на морфологичната и синтактичната система на българския език. При термините съществуват някои особености особено при категориите род и число. Така например съществителните глина, пепел и цимент нямат множествено число в българския книжовен език. Но като термини в строителната терминологична подсистема е създадена форма за множествено число на тези съществителни: глини, пепели, цименти.

За терминологията не са характерни и умалителните форми на съществителните. Само в редки случаи съществуват термини като умалителни съществителни. Така например в подсистемата на подемно-транспортните машини се употребяват термините валяче, въженце, кофичка, лопатка, талижка и др.

Като части на речта термини могат да бъдат съществителните имена (поток, склад, запас, верига), глаголите (складирам, анализирам, инвестирам, финансирам), прилагателни имена в терминологични словосъчетания (логистична система, складов процес), субстантивирани прилагателни (крива, права), които се използват най-малко в естествените науки.

Терминологията се създава и развива на основата на книжовния език и е най-главния елемент на “езика на науката”. Чрез езика на науката в писмена и говорима форма се излагат научни истини, открития, закони и др. Езика на всяка наука се състои от терминологична и нетерминологична (книжовна) лексика. На тази основа в лексикалния състав на терминологичната подсистема логистика се оформят няколко слоя от думи³:

■ **Общопотребима лексика** – включва думи, които се използват свободно и неограничено в различни езикови сфери и означават предмети, качества, свойства и явления от всекидневния бит. Тези думи в конкретната област са лишени от образност и емоционалност. Те са обогатени и са придобили научно значение. Такива термини-думи, произлезли от обикновени думи, в областта на логистиката са: материален *поток*, логистична *верига*, логистичен *канал*, логистична *мрежа*, логистично *звено*, теория на *опашките*. В качеството си на

² Манолова, Л. Българска терминология. С., Народна просвета, 1984.

³ Попова, М., и др. Въпроси на българската терминология. София, БАН, 1999.

термини думите от общонародния език са преосмислени, съдържанието им е изкуствено доуточнено в зависимост от понятията, които изразяват.

▪ **Общонаучна лексика** – този лексикален слой включва термини, които се използват в различни сфери на науката и техниката. Например поради използването на методи от математиката, информатиката, в логистиката са навлезли голям брой термини от тези науки: *целева функция, променлива, уравнение, интерфейс, софтуер, хардуер* и др. В резултат на все по-ускоряващия се процес на интеграция на науките този слой от общонаучна лексика непрекъснато се увеличава.

▪ **Тесноспециална лексика.** В този лексикален слой влизат термини и терминологични словосъчетания, които изразяват понятия, отнасящи се до определена област на познанието. В областта на логистиката тесноспециалната лексика включва две големи групи термини: термини, отнасящи се конкретно до логистиката – *материален поток, логистична система, материални ресурси* и термини, отнасящи се до функционалните области на логистиката (снабдяване, производство, пласмент) – *заявка, доставчик, запас, складиране, производствен цикъл, дистрибуционен канал, потребител.*

Навлизането на нови научни области у нас, каквато е логистиката, несъмнено повдига въпроса за чистотата на терминологията. В българската терминология се различават два пласта: *домашен* – термини, създадени на българска почва, с български или чужди терминоеlementи, и *чуждоезиков* – термини, заети от чужди езици. Основна задача тук е оптимално съчетаване на домашните и чуждоезични термини и тяхната употреба е свързана с мястото на тяхното диференцирано прилагане (речници, договори, статии, популярни издания).

2. Видове термини и основи за образуване на термини

Създаването на термини е целенасочен творчески процес, продиктуван от нуждата да се назовават научно-технически понятия. Терминообразуването е по-сложен процес в сравнение с образуването на общоупотребими думи в книжовния език, защото термина не само назовава понятието, но и отразява в известна степен неговото съдържание. Или казано още по-точно, за разлика от общоупотребимите думи, които назовават предмети, явления и т.н., термините не само назовават, но и дефинират съответни понятия.

Структурна характеристика на термините. На българската терминология са присъщи основно два структурни вида термини: термини думи и термини словосъчетания⁴ (фиг.2). Термините думи от своя страна се делят на прости термини думи и на сложни термини думи

Фиг. 2. Структурни видове термини

⁴ Манолова, Л. Българска терминология. С., Народна просвета, 1984.

В логистичната терминологична подсистема се използват следните структурни видове термини⁵:

Термини думи:

- прости термини думи, т.е. думи само с изходната основа – *логистика, поток, канал, мрежа, снабдяване, заявка*;
- производни думи, т.е. думи с изходна основа и представка или наставка – *макрониво, микрониво, претоварване, транспортиране, складиране*;
- сложни термини думи с две или повече изходни думи – *ценообразуване, товарооборот, международен, полуфабрикат*,

Абревиатури:

- графически – например съкращения на измерителни единици: тон (*t*), кубичен метър (*m³*), тона на час (*t/h*), тон на кубичен метър (*t/m³*), киловат (*kW*);
- лексикални – *товарооборот* вместо товарен оборот, *материалопоток* вместо материален поток;
- инициални – например: JIT (just in time) – точно на време, TQM (Total Quality Management) – всеобщо управление на качеството, DRP (Distribution Requirements Planning) – управление разпределението на продукцията, MRP I(II) (Material Requirements Planning) – планиране потребностите от материали.

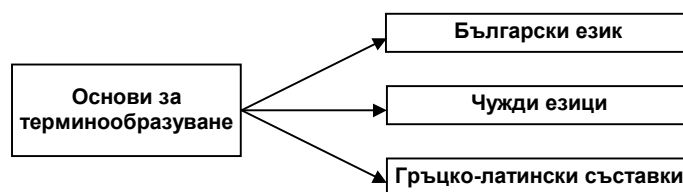
Термини словосъчетания. Те заемат най-голям дял от лексикалния пласт на разглежданата терминологична подсистема. Разделят се на следните видове:

- съчетания от термини – *управление на запасите, физическо разпределение, защитна опаковка, материални ресурси, незавършено производство, готова продукция*;
- съчетания от термини и общоупотребими думи – *материален поток, снабдителен канал, логистична верига, логистична мрежа*;

Символи думи. В изследваната терминологична подсистема те се разделят на следните видове:

- комбинация от дума и символ, например *ABC-анализ; правило „7R”*,
- използване на математически символи, например -, +, >, <, :, {}, [], () и др.

Основи на терминообразуването. В изследваната терминологична подсистема логистика термините се изграждат ползвайки следните източници (фиг.3):

Фиг. 3. Основи за изграждане на термини

Използват се думи от българския език. Образуват се термини думи, сложни термини и терминологични словосъчетания с номинативните средства на българския език (поток, верига, канал). Тези общоупотребими думи променят своето значение, придобиват научно значение и стават названия на научни понятия, като например *материален поток, финансов поток, информационен поток, поток от услуги, верига на доставките, канал на снабдяване*.

⁵ Попова, М., и др. Въпроси на българската терминология. София, БАН, 1999.

Заимстват се от други езици. За изследваната терминологична подсистема са характерни много чужди термини. Най-голям е дялът на английските термини, поради това, че основите на логистиката са положени в САЩ. За много от термините не могат да се намерят български еквиваленти и затова са заети чужди думи:

- от английски език: logistic – *логистика*, system – *система*, management – *мениджмънт*, broker – *брокер*,
- от френски език: avoar – *авоар*, accise – *акциз*, ressources – *ресурси*,
- от италиански език: avviso – *авизо*,
- от немски език: brack – *брак*,
- от латински език: accreditivus – *акредитив*, activus – *актив*, materialis – *материал*, productio – *продукция*,
- от гръцки език: analysis – *анализ*, analogia – *аналогия*,

Използват се гръцки и латински словообразователни съставки. Пример за това са: de-de- (лат.) – ‘от, без’ (*демонтирам*), contra – *контра*- (лат.) ‘против, срещу’ (*контрагент*, *контракт*), re- re- (лат.) - ‘обратно, назад, отново’ (*реекспорт*), dis- дис- (гр.) - ‘раз, не’ (*диспропорция*), makros- *макро*- (гр.) - ‘дълъг, голям’ (*макроикономика*, *макрологистична система*), mikros-*микро*- (гр.) - ‘малък’ (*микроикономика*, *микрологистична система*).

При терминологичните словосъчетания се наблюдават различни структурни видове, като комбинация между домашни и чужди думи (табл.1).

Таблица 1. Структурни видове терминологични словосъчетания

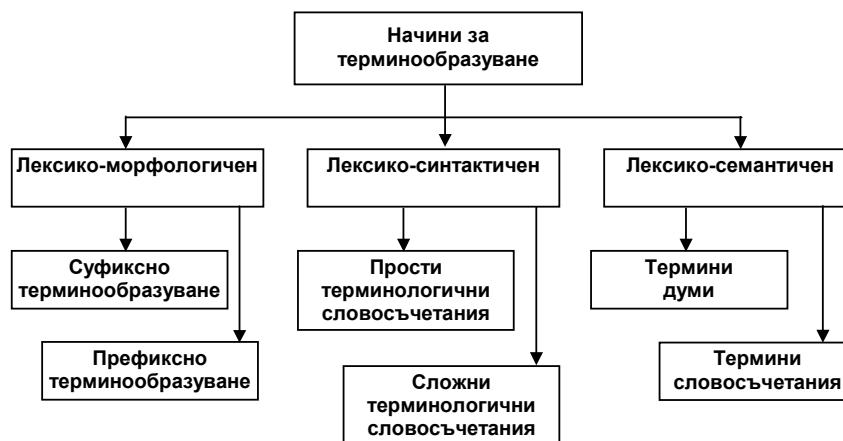
Структура	Пример
домашна дума + домашна дума	<i>паричен поток, снабдителен канал, защитна опаковка, обкръжаваща среда,</i>
домашна дума + чужда дума	<i>готова продукция, незавършено производство, основни материали,</i>
чужда дума + чужда дума	<i>логистична система, материален ресурс, логистична мисия, логистичен интерфейс,</i>
чужда дума + домашна дума	<i>материален поток, логистична мрежа, физическо разпределение, дистрибуционен канал,</i>

3. Начини за образуване на термините в областта на логистиката

В българския книжовен език термините се образуват по три начина: *лексико-морфологичен*, *лексико-синтактичен* и *лексико-семантичен* (фиг.4). Тази класификация⁶ е използвана при анализа на термините в областта на логистиката.

Лексико-морфологично терминообразуване. То се състои в прибавяне на афиксални терминоелементи (наставки и представки) към произвеждащата основа. В терминообразуването се използват тези представки и наставки, които са характерни за книжовния език. В зависимост от това дали се поставят наставки (суфикс) или представки (префикс) се различават и съответните видове терминообразуване – суфиксно и префиксно.

⁶ Манолова, Л. Българска терминология. С., Народна просвета, 1984.

Фиг. 4. Начини за терминообразуване

Суфиксно образуване на термини. При това се използват български и чужди представки и се образуват прости или сложни термини думи. Суфиксното образуване на прости термини думи е онагледено в табл.2, а на сложни термини думи – в табл.3.

Таблица 2. Суфиксно образуване на прости термини думи

Приложно поле на термина	Български наставки	Чужди наставки
Професия на лица мъже	-ар (-яр) – леяр, стругар -ач – водач, сортировач -ик (-ник) – приемчик -тел - проверител	-ант – лаборант, проектант -ист – логист, кранист, мотокарист -тор – експедитор -чик – нормировчик, доставчик
Машини, материали, прибори, инструменти	-ач – товарач, влекач -ик (-ник) – приемник, -ка – бъркалка -ло – кръжило, -тел – предпазител, ловител	-тор – вентилатор, регулатор
Действие, процеси	-итба – возитба, -еж – строеж, -не – складиране, доставяне	
Качества, свойства	-ина – коравина, топлина -ота – белота, висота -ост – зърнистост, якост	

Таблица 3. Суфиксно образуване на сложни термини думи

Начин на образуване	Примери
Без съединителна гласна	брашно в оз, нископовдигач, високоповдигач
Със съединителна гласна	товаропоток, товарооборот, материалопоток, цимент о воз, метало к онструкция,
Със съкратена първа част	пневмотранспорт, пневмо п ровод
С наставка	водоустойчивост, водопогълщаемост, топло п роводност, материалопогълщаемост, микрологистическа, вътрешно з аводска,

Сложните термини думи се образуват от две изходни основи (в много редки случаи от три). Според начина на свързване на основите сложните термини

думи биват със или без съединителна гласна. Сложни термини думи се създават и със съкратена първа част, както и с наставки **-ка, -ост, -тел**.

Префиксно образуване на термини. Префиксния начин за терминообразуване е твърде продуктивен в българската терминология. Представките, с които се образуват термини съществителни и термини глаголи, са два вида – български и чужди.

Безсуфиксно образуване на термини. Този начин е по-слабо застъпен в българския език. Безсуфиксните термини са едноосновни (*поток, система, мрежа, канал*) и двuosновни (*ценоразпис, нивомер, складооборот*).

Лексико-синтактично терминообразуване. Чрез този начин се създават терминологични словосъчетания. Този начин за образуване на термини е много продуктивен във всички терминологични подсистеми. На терминологичните словосъчетания се отдава предпочитание, тъй като с най-голяма пълнота отразяват необходимите отличителни признаци на именуваните понятия.

Терминологичното словосъчетание представлява съединение на два, три и повече терминоелемента. Те са пълнозначни думи, които представляват смислово, граматично и назоваващо единство.

Според броя на терминоелементите, от които са изградени словосъчетанията, те се делят на прости и сложни терминологични словосъчетания.

Прости терминологични словосъчетания. Те се състоят от два терминоелемента, които са пълнозначни думи (табл.4).

Таблица 4. Образуване на прости терминологични словосъчетания

Просто прилагателно + съществително: логистична верига, дистрибуционен канал, материален поток, финансов поток, готова продукция, информационен поток, материален ресурс, насипни товари
Сложно прилагателно + съществително: макрологистична система, микрологистична система, незавършено производство
Причастие + съществително: складираща машина, палетизираща машина
Съществително + предлог + съществително: поток от услуги,

В българската терминология най-голяма продуктивност имат простите терминологични словосъчетания и по-точно тези, които се състоят от просто прилагателно+съществително име. Това с особена сила се отнася за терминологичната подсистема логистика, където многократно се използва прилагателното логистичен.

Сложни терминологични словосъчетания. Те притежават три или повече терминоелемента, които са пълнозначни думи (табл.5). Те са именни словосъчетания. Образуват се по подобие на простите словосъчетания – чрез свързване на терминоелементите прилагателни имена с терминоелементите съществителни. Свързването става предложно и безпредложно. По-често се употребяват терминологични словосъчетания без предложна връзка. При

предложните терминологични словосъчетания най-употребявания предлог е *на*. По-рядко се употребяват *за, от, при, с*.

Таблица 5. Образуване на сложни терминологични словосъчетания

Просто прилагателно + просто прилагателно + съществително: пресовани бетонни тръби, пътни бетонни бордюри
Просто прилагателно + сложно прилагателно + съществително: напорни стоманобетонни тръби
Прилагателно + съществително + предлог + съществително: пластмасова кофа за елеватор, математическо моделиране в логистиката
Съществително + предлог + прилагателно + съществително: обем на елеваторна кофа, вместимост на бетоносмесителен барабан

Лексико-семантично терминообразуване. Новите термини, образувани по този начин, се явяват в резултат на изменение в смисловата страна на думата от общоупотребимия език. Това е един от първите начини за образуване на термини. Тук са характерни два вида терминообразуване.

При първия вид лексико-семантично терминообразуване терминът се създава в резултат на преосмисляне на значението на дума от общоупотребимия език. По този начин са създадени термини в областта на логистиката като: *поток, канал, мрежа, верига* и др.

При втория вид лексико-семантично терминообразуване терминът се създава вследствие на преминаването на една част от речта в друга. Обикновено прилагателно име преминава в съществително, откъдето този начин е една от разновидностите на субстантивацията. Така например термините *апаратна, стругарна* са получени от прилагателните *апаратна* (апаратна работилница), *стругарна* (стругарна работилница).

Чрез този начин се образуват както термини думи, така и терминологични словосъчетания, като например *памет на компютър*. В посоченото терминологично словосъчетание съществителното *памет* е преосмислено и носи терминологично значение. Подобни са случаите със съществителните *крак, глава, пета* (*крак на машина, глава на релса, пета на релса*).

4. Терминообразуване в логистиката

При превод на чужда литература по логистика (например от английски на български) се срещат често термини, които ги няма в речниците и специализираната литература. При въвеждане на нови термини на български език трябва да се спазват общопризнатите в лингвистиката процедури:

- Да се опише новия термин – например да се изясни в коя сфера на познанието вече са използвани такива термини.
- Да се разбере новия термин – точно да се определи какви концепти се влагат в преведаната дума.
- Да се установи възможно най-точното значение на новия термин – създаване на определение на термина на български език.

Използването на горния ред дава възможност да се избегнат нежелателни, преди всичко за практиката на бизнеса термини.

Терминообразуването в логистиката преминава през няколко етапа в своето развитие:

1. Терминообразуването се извършва от специалисти по логистика, логика и лингвистика. При това се изгражда терминологичната подсистема на логистиката, като се подбират най-целесъобразните лексикални единици за обозначение на термините.
2. Нормализация на термините и правила на терминообразуването. Изпълнява се от специалисти по логистика и лингвистика. Преглеждат се съществуващите термини и от тях се избират най-подходящите, грамотните, системни и внедрените такива, даващи основа за по-нататъшно терминообразуване.
3. Създаване на терминологични речници по логистика: едноезични тълковни (български тълковен речник по логистика) и многоезични, установяващи еквивалентните терминологични подсистеми на два и повече езика.
4. Стандартизация на терминологичната подсистема на национално и международно ниво. Приемането на международни стандарти не значи отказване от българската терминология на съответната подсистема. Международната стандартизация означава преди всичко установяване на точни определения и еднозначно съответствие на българските и чужди термини.
5. Обмяна на опит и координация на дейностите по терминообразуване. Тази дейност особено е активизирана след 1949 г., когато ЮНЕСКО провежда международна конференция по проблемите на науката и библиографията. През 1971 г. ЮНЕСКО и Международния комитет по научни връзки (ICSU – International Council for Science) провеждат конференция на правителствата, на която е обявен проект за създаване на ЮНИСИСТ (UNISIST – World Science Informational System) – международна информационна система. Тогава се създава и ИНФОТЕРМ (INFOTERM – International Information Center for Terminology). Международната организация по стандартизация (ISO) координира работата по стандартизиране в целия свят. С терминология се занимава техническият комитет ISO/TC-37 “Терминология (принципи и координация)”.
6. Информационно осигуряване – създаване на речници и терминологични банки. Обединената система за информация Евронет (Euronet European Information Network) обслужва терминологичните банки на различни страни. Тук също се съставят библиографии и се обменя информация. Международната служба за терминологична информация е съсредоточена в ИНФОТЕРМ.

В чужбина с решаването на терминологичните проблеми в логистиката се занимават редица организации.

Европейската логистическа организация (**ELA**) постоянно извършва работа по стандартизация на терминологията в логистиката на всички европейски езици, в основата на която стои английската терминология по логистика. Тя отразява резултатите от тази дейност в терминологичен речник по логистика. Речника постоянно се обновява и допълва с нови термини, извършва се работа по уточняване и корекция на дефинициите.

На фиг.5 е показан анализ на речника на ELA по раздели на логистиката⁷. Речника съдържа 1431 термина, като в анализа са отразени 1462. Това се дължи на отнасянето на даден термин в повече от една област.

Фиг. 5. Състав на термините в речника на ELA по раздели на логистиката

Най-много термини са включени в разделите „транспорт” (259), „логистика в производството” (256) и „снабдяване” (251).

Следващия по количество на термините е раздела управление на логистически системи (188), което потвърждава действително интегрирания характер на съвременната логистика.

Разделите „управление на запасите” (146), „складиране” (132) и „управление на заявките” (112) са група традиционни дейности на логистиката с относително близки количества на термините.

Малък е броя на термините в раздел „управление на веригите на доставка” (77), тъй като това е сравнително нова дейност в съвременната логистика.

Съвсем логично в раздел „Информационно осигуряване” има най-малко термини (41), тъй като професионално тази област се отнася към информационните технологии, които се развиват бурно в самостоятелен бизнес.

Съвета на професионалистите в областта на управление на веригите на доставка (CSCMP) е втория крупен център по стандартизация на терминологията в логистиката намиращ се в САЩ. Съвета се занимава със систематизация и регламентиране на терминологията в логистиката, като постоянно обновява електронния си речник⁸.

Съвет по вериги на доставките (SCC) участва в съставянето на “The American Production and Inventory Control Society’s Dictionary”, съдържащ обширна терминология по операционен мениджмънт, включително и логистика.

⁷ Купцова, А.К., Стерлигова А.Н. Анализ процесса стандартизации терминологии логистики за рубежом.

⁸ Supply Chain and Logistics Terms and Glossary. Washington, Supply Chain Visions, 2006.

Асоциацията по операционен мениджмънт (**APICS**) от 1963 г. издава речник, съдържащ термини от областта на мениджмънта, включително и логистика. Този речник се счита за най авторитетното издание в областта на операционния мениджмънт.

Международен консорциум за модерен мениджмънт (**СAМ-I**) е разработил и публикувал терминологичен речник по операционен мениджмънт “Glossary of Activity-Based management”, който включва термини и от логистиката.

5. Логистическа терминологична подсистема

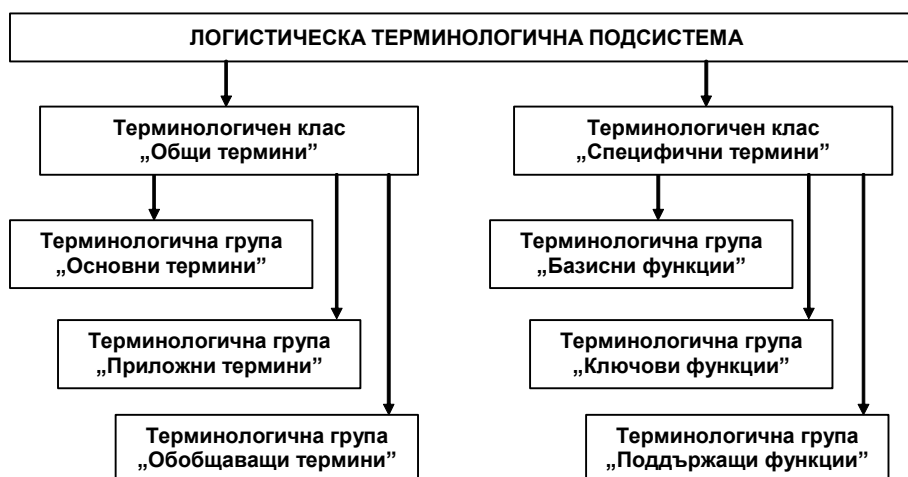
Логистическата терминологична подсистема може да се систематизира в два класа термини, обхващащи различни приложни полета (фиг.6):

- Общи термини;
- Специфични термини;

Класа на общите термини обхваща общите понятия в теорията на логистиката и нейните приложни области. Класа на специфичните термини се отнася за функционалните области на логистиката. Този клас включва голямо разнообразие от термини, характерни за различните области, имащи отношение към логистиката. Те са предмет на разглеждане във всяка функционална област поотделно. В настоящето изложение се разглеждат само общите термини.

Класа на основните термини включва три терминологични групи:

- Основни термини;
- Приложни термини;
- Обобщаващи термини.

Фиг. 6. Основни класове термини в логистиката

Основни термини в логистиката. Основните термини в логистиката са термини свързани с обекта на логистиката, термини свързани с функциите и термини свързани със структурите.

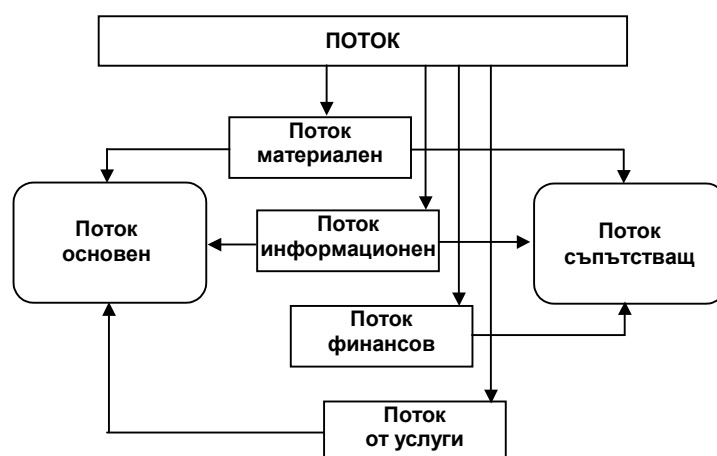
Термини свързани с обекта на логистиката. Те са свързани с термина “поток”:

- материален поток;
- информационен поток;

- финансов поток;
- поток от услуги;
- основен поток;
- съпътстващ поток.

Термините „поток материален”, „поток информационен”, „поток финансов” и „поток от услуги” са предмет на разглеждане в темата за обекта и предмет на логистиката. При определяне значението на термините „поток основен” и „поток съпътстващ” трябва да се проследят особеностите на съчетаването на всички видове потоци в производствената сфера и в сферата на услугите.

Материалните процеси безусловно са основни в производствената сфера. Информационните потоци са основни в сферата на услугите, тъй като вмешателството на клиента в операционната среда принуждава да се концентрира вниманието на управлението на информационните комуникации. Финансовите потоци в логистиката са по принцип съпътстващи материалните и информационни потоци. Потоците от услуги, отчитайки съвременното разбиране на процеса на оказване на услуги, могат да бъдат само основни потоци, тъй като тази класификация има смисъл само при разглеждане на сферата на услугите. В други случаи потоците от услуги могат да бъдат съпътстващи (фиг.7).

Фиг. 7. Състав на терминологична група „поток”

За да се въведе термина „поток” в тълковния речник на логистиката е необходимо той да бъде уточнен и прецизиран. Поток по определение в българския език е “съвкупност от много движещи се в една посока хора, животни или предмети”⁹, а също така “непрекъснато движение на нещо”¹⁰. От тези определения излизат две основни характеристики на термина „поток”:

Първо - потока е съвкупност от предмети или обекти и

Второ - тази съвкупност трябва да се намира в движение.

В случая движението се разглежда в механичен аспект т.е. като пространствено преместване. По този начин термина „поток” може да се определи така: *Потока*

⁹ Буров, С., и др. Съвременен тълковен речник на българския език. В. Търново, Абагар, 1995.

¹⁰ Български тълковен речник, София, Наука и изкуство, 1976

е съвкупност от обекти, намиращи се в движение по определен закон в пространството и времето.

Термини свързани с функциите. Както бе отбелязано при функционалното представяне системата се разглежда като съвкупност от функции (действия) за постигане на определени цели. Изясняването на термините свързани с функциите на една логистична система е разработено чрез декомпозиция на функциите в две групи: основни и допълнителни.

Основните функции са:

1. Дейност (синоними: *работа, бизнес*) – съвкупност от **процеси**, изпълнявани (протичащи) последователно или/и паралелно, преобразуващи множеството от материални или/и информационни потоци в множество материални или/и информационни потоци с други параметри. Дейност се осъществява в съответствие с предварително определена и постоянно коригирана **цел**, с потребление на финансови, енергетични, трудови и материални **ресурси**, при спазване на **ограниченията** от страна на външната среда.

2. Процес (синоним: *бизнес-процес*) – съвкупност от последователно или/и паралелно изпълнявани **операции**, преобразуващи материални или/и информационни потоци в съответни потоци с други параметри. **Процеса** протича в съответствие с управляващи **директиви**, изработвани въз основа на **целите на дейността**. В хода на процеса се употребяват финансови, енергетични, трудови и материални **ресурси** при спазване **ограниченията** от страна на другите процеси и външната среда.

3. Операция – съвкупност от последователно или/и паралелно изпълнявани **действия**, преобразуващи обектите, влизащи в състава на материалния или/и информационен поток, в съответстващи обекти с други свойства. Операциите се изпълняват: а) в съответствие с **директивите**, изработени на основа на директивите, определящи протичането на процеса, в състава на който влиза разглежданата операция; б) с консумация на всички видове необходими **ресурси**; в) при спазване на ограниченията от страна на други операции и външната среда.

4. Действие – преобразуване на определено свойство на материалния или информационен обект в друго свойство. Действието се изпълнява в съответствие с **команди**, явяващи се част от **директивите** за изпълнение на операциите, с потребление на необходими ресурси и спазване на ограниченията, налагани на извършваните операции.

Допълнителните видове функции са:

5. Поддейност (синоними: *фаза, функционална област*) – съвкупност от няколко процеса в състава на дейност, обединена от някаква частна цел (явяваща се „подцел“ на дейността).

6. Подпроцес (синоним: *частичен процес*) – група операции в състава на процеса обединени технологично или организационно.

Горните функции се намират в йерархическа подчиненост по между си на принципа „отгоре-надолу“: дейност – поддейност – процес – подпроцес – операция – действие.

Реализацията на горните функции се извършва от определени организационно-технически структури (механизми). Основен принцип на функционално-структурния подход е отделяне на организацията от функцията. Наред с това анализа показва, че между йерархията на функциите (преобразованията) и йерархията на механизмите съществува съответствие, показано на фиг.8.

Използвайки приведените по-горе понятия от системния анализ, определяме елементите от йерархията на механизмите по следния начин:

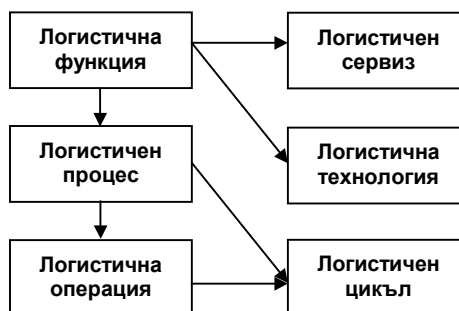
- **Организационно-техническа система** – организационна структура, персонал и комплекс от технически средства, необходими за осъществяване на *дейност*.
- **Организационно-техническа подсистема** – част от организационно-техническа система, осигуряваща протичането на *процеса* (поддейност).
- **Организационно-технически модул (комплекс)** - част от организационно-техническа подсистема, предназначена за изпълнение на *операция*.
- **Организационно-технически блок** - част от организационно-технически комплекс, осигуряваща изпълнението на *действие*.

Фиг. 8. Йерархия на дейности и организация

Определеният обект на управление от логистиката изисква прилагането на специфични за него процеси и операции. Термините свързани с логистичните функции и процеси са:

- логистична функция;
- логистичен процес;
- логистична операция;
- логистичен цикъл;
- логистична технология;

Фиг. 9. Състав на терминологична група «функция»

На фиг.9 е представена последователността на значението на операционните термини, която осигурява яснота на съдържанието и взаимното влияние на

термините свързани с процесите. Така например за определяне значението на термините „логистичен процес”, „логистична технология” и „логистичен сервиз” е необходимо да се използват термините „логистична операция” и „логистична функция”, а за определяне на термина „логистичен цикъл” – „логистична операция” и „логистичен процес”.

Логистична функция – съвкупност от логистични операции, насочени към постигане целите на системата. Логистичните функции се проявяват на ниво организационно-техническа подсистема, т.е. като процес. По тази причина класификацията на логистичните функции обхваща две големи групи: основни и поддържащи (второстепенни, обслужващи, спомагателни). Така класифицирани логистичните функции са представени на фиг.10.

Логистичен процес – той следва да се разбира в смисъла на частичен процес, т.е. като съвкупност от операции обединени технологично или организационно. Такива процеси са: натоварване, разтоварване, претоварване, превоз на товари, съхранение, приемане и отпускане от склад, сортиране и комплектация, събиране, съхранение и предаване на информация за товари, създаване на товарни единици, разплащане с доставчици и клиенти, предаване правото на собственост върху товарите, митническо оформяне и др.

Фиг. 10. Класификация на логистичните функции

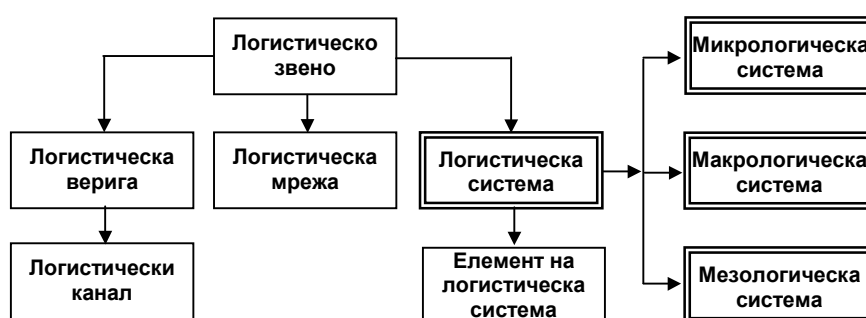
Логистична операция - всяко действие, неподлежащо на по-нататъшна декомпозиция, в рамките на поставена изследователска или управленска задача, свързано с възникване, преобразуване или поглъщане на материален поток и свързаните с него информационни, финансови и сервизни потоци.

Логистичен цикъл. Този термин изисква особено внимание. Обикновено под цикъл се разбира “съвкупност от явления и процеси, които са свързани и се извършват в определен ред през известен период”¹¹. В логистиката цикъла се разглежда като съвкупност от дейности. При разглеждане на времевата характеристика на цикъла се използва термина „продължителност на цикъла”.

¹¹ Сергеев, В. И. Логистика в бизнесе. Москва, ИНФРА-М, 2001.

Термини свързани със структурите. Управлението на материалните потоци е свързано с изпълнението на управленски функции (целполагане, планиране, организиране, контрол и регулиране), което е възможно само в определени организационни структури. Това изисква наличие на термини свързани с различни видове структури изградени в логистиката. Такива термини са:

- логистично звено;
- логистична верига;
- логистичен канал;
- логистична мрежа;
- логистична система;
- микрологистична система;
- макрологистична система;
- елемент на логистична система (фиг.11).

Фиг. 11. Състав на терминологична група „система”

Логистичното звено се явява неделима минимална единица на логистичната структура и стои в основата за определяне значението на такива термини като „логистична верига”, „логистична мрежа”, „логистична система”, „микрологистическа система”, „макрологистическа система”, „мезологистическа система”, „елемент на логистична система”. Определянето на значението на термините изисква улягане нивото на развитие на понятието, а наименованието на термина трябва да отразява съдържанието на това понятие. По тази причина термина „логистично звено” е за предпочитане пред термина „звено на логистична система”, тъй като не съдържа елементи на по-сложно понятие.

Термина „логистичен канал” се определя чрез термина „логистична верига”. Термина „елемент на логистична система” е произведен от термина „логистична система”.

Приложни термини в логистиката. Класа на приложните термини включва тези термини, които имат приложно значение и широко се използват в различните направления на мениджмънта. Такива термини са:

- логистически подход;
- логистическа среда;
- логистическа мисия;
- логистическа стратегия;
- логистически микс;
- логистически разходи;
- логистическа издръжка и др.

Тези термини получават най-често „логистическа” окраска когато се изисква особено, но не принципно ново, тълкуване и приложение в логистиката, като например термините „логистическа мисия”, „логистическа стратегия”, „логистически разходи” и др.

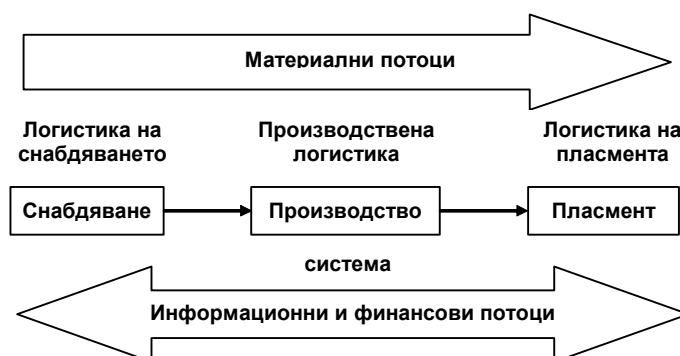
Обобщаващи термини в логистиката. Обобщаващите термини са тези от теоретичната база на логистиката, които обозначават обобщени понятия, като:

- определение на логистиката;
- интегрирана логистика;
- вътрешно фирмена логистика;
- корпоративна логистика;
- логистическа поддръжка;
- логистически подход и др.

Към обобщените термини може да бъдат отнесени още:

- функционална област на логистиката;
- междуфункционална логистическа координация;
- междуорганизационна логистическа координация;
- верига на доставките;
- управление на веригата на доставките (фиг.12).

Функционални области на логистиката. Това са поддейности на дадена производствена система и включват *снабдяване* с материални ресурси, *производство* на стоки или/и услуги, *пласмент* на готовата продукция (фиг.12).

Фиг. 12. Функционални области на логистиката

Обособяването на функционалните области е довело до появата на такива понятия като логистика на снабдяването, производствена логистика, логистика на разпределението (пласмента).

Независимо, че логистиката и управлението на веригите на доставки са различни научни направления, имащи самостоятелни обекти и предмети на изследване, термините „верига на доставките”, „управление на веригата на доставките”, „междурегистративна логистическа координация”, отнасящи се към управлението на веригите на доставки, е целесъобразно да бъдат включени в терминологичния речник по логистика, тъй като в настоящето време тези две направления на мениджмънта са тясно свързани както в провежданите научни изследвания, така и в методическата работа.